

PRESENCIA

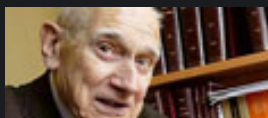
Núm. 1929. ■ Del 13 al 19 de febrer del 2009. ■ AnyXLIV.

www.presencia.cat

SUPERDOTATS

El sistema educatiu oblida l'alumnat amb altes capacitats intel·lectuals

Antoni Maria Badia i Margarit.
Entrevista al filòleg i lingüista, que és optimista sobre el futur del català

Charles Darwin, 200 anys.
La seva teoria de l'evolució va canviar la visió del món

Les veus oblidades. Us expliquem qui eren les veus femenines en els primers anys de la ràdio a Catalunya

Talent incomprès

A la classe no hi posa atenció. Molesta els companys. Fa mala lletra. Té un rendiment escolar baix. Darrere aquests informes negatius podria haver-hi un nen amb altes capacitats intel·lectuals

El tòpic diu que són uns *empollons*. Fals. Es pot ser superdotat sense ser gaire brillant acadèmicament. / FOTOLIA

ANNA AGUILAR

La primera vegada que en Joan (8 anys) va entrar a la consulta de la psicòloga Rosa Jové ho va fer amb el cap baix. Va saludar educadament i es va asseure. D'una de les seves butxaques sortia un tros de paper. La psicòloga li va demanar què era. «Un avió...», però l'he guardat! No molesta! Me'l prendràs?» Ella li va dir que no, que el volia veure. Era un avió molt original: tenia una cua diferent, unes ales llargues, parts mòbils, i com volava! L'havia fet ell, però aquesta mena d'habilitats no les hi valoraven, a l'escola. La seva destresa tampoc evitava que se sentís un nen dolent. «Suposo que m'avorreixo a classe i molesto perquè no sé què fer [...]. Sols volen que em porti com els altres, però jo dec ser diferent i no puc fer-ho.» Efectivament, en Joan és diferent. És superdotat.

Quins pares no voldrien un fill superdotat? Vostè mateix, no firmaria on calgués perquè el seu fos estudiós i disciplinat, portés a casa unes notes excel·lents i no tingués cap problema a l'escola? Doncs si es pensa que ser superdotat vol dir necessàriament això, s'equivoca de mig a mig. «Quan dius que el teu fill té altes capacitats intel·lectuals, tothom de seguida pensa que a tu t'ha tocat la loteria i que ell té la vida solucionada –diu la Marta, la mare de l'Àlex–. En cap moment la gent s'imagina que això pot comportar per a alguns d'aquests nens i nenes problemes psicològics.»

Però, quan i per què comencen aquests problemes? Per a força famílies amb fills d'altres capacitats intel·lectuals (precocitat, talents –simples i compostos– i superdotats), el punt d'inflexió és l'escolarització. «Aquesta canalla no desenvolupa problemes fins que no entra en contacte amb el sistema educatiu que tenim, anacrònic, victorià, rígid, absurd i totalment desfasat.» Així ho creu Maria Dolors Rius, presidenta de Fanjacc (Associació Promotora de la Fundació per a l'Ajut a Nens i Joves d'Altes Capacitats). «S'adonen que allà no hi encaixen. Al

col·legi, per explicar-los què és un forat negre, la mestra els dibuixa un cercle i els el pinta vermell. Els nens que són superdotats se la queden mirant i pensen que viuen en mons diferents.» «Mentre la resta de nens i nenes s'entretenen amb els *Teletubbies*, ells et pregunten de quin color és l'ànima o es plantegen si realment Déu existeix o no.» Les inquietuds dels nens amb altes capacitats intel·lectuals són sàgates afilades. Apunten directament cap a l'intel·lecte. Demanen respostes, i sovint no els serveix qualsevol resposta.

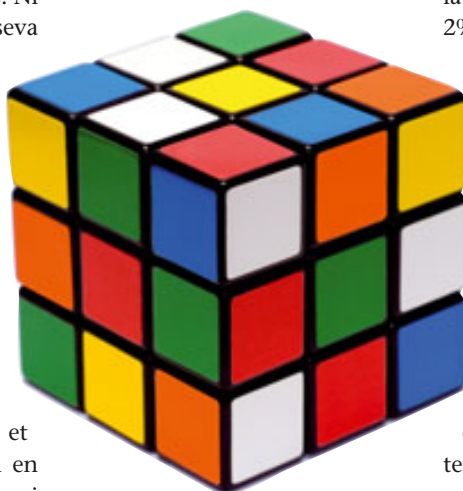
Hiperactius o autistes

Per a bona part de la canalla diagnosticada com a superdotada, les classes són força tedioses. Ni el que diu la mestra satisfà la seva curiositat intel·lectual ni toleren massa bé la repetició reiterada d'una mateixa explicació. La rapidesa i la facilitat amb què aprenen fa que sovint a classe s'avorreixin i no se sentin motivats. I aleshores? «La primera reacció que tenen és xerrar o molestar els companys o bé aixecar-se de la cadira i marxar. Quan el teu fill això ho fa tres vegades, et diuen que és hiperactiu. Si en comptes d'això, passa del tema i desconnecta, llavors resulta que és autista», explica Rius.

«L'Oriol va agafar la rampa de baixada als 8 o 9 anys. Estava sol al pati, no tenia amics, es tancava a l'habitació tres dies seguits... Vam començar a anar a psicòlegs i als 15 anys vam saber que era superdotat. A partir d'aquí tot va canviar i vam buscar solucions», explica Francesc Deu, pare de l'Oriol i vocal de la junta de Fanjacc. L'angoixa d'uns pares que van de psicòleg en psicòleg (i alerta, que de pseudoprofessionals sense escrúpols també n'hi ha) és indescriptible. «Mentre no saps què té el teu fill, i fins i tot després de saber-ho, a casa es viu un patiment del qual la gent no se'n fa càrrec. Per a un pare és molt frustrant i dolorós

veure com el teu fill pateix i no vol anar a l'escola, et diu que els companys l'han pegat, que és infeliç...» En els casos més greus, la infelicitat ha desembocat fins i tot en el suïcidi. Per al 90% dels nens i nenes, l'ansietat els provoca des de somatització (febre, vòmits, atòpia, gastritis, mal de cap, etcètera) fins a depressió infantil, passant per trastorns psicològics i psiquiàtrics.

Ah, i la dissincronia. La pateixen la majoria dels infants amb altes capacitats. «En l'aspecte intel·lectual tiren molt i segurament tenen una edat mental més avançada a la seva biològica, però en canvi des del punt de vista emocional són nens i per tant es comporten com a tals.

El cub de Rubik. Ens en sortim?

Aquesta diferència pot generar alguns conflictes interns», comenta Sandra Tarragó, psicòloga del gabinet Àrea de Diagnòstic i Seguiment de la Superdotació (Adiss).

No ens confonguem

Detectar que un nen té altes capacitats intel·lectuals és el primer pas, però no és fàcil. Els pares poden ser els primers de no adonar-se'n, especialment si es tracta del primer fill. «Un dia veus que, amb un any i quatre mesos, escriu una paraula, però no penses que sigui superdotat. Dius: 'Mira que bé!' Als tres anys, llegeix i escriu. Com que no tens més fills per comparar ni ets un

expert, simplement penses que a l'escola no tindrà problemes», diu Jordi Garriga, pare d'en Jordi i l'Edda. La detecció s'hauria de fer com més aviat millor. «A partir dels 3 anys ja es pot començar a mesurar alguna cosa, però només és una primera orientació. A aquella edat normalment parlem de precocitat intel·lectual que al cap d'uns anys s'hauria de revisar», explica Tarragó. Segons ella, l'ideal seria fer les proves a l'inici del cicle de primària.

Si una criatura va traient bones notes, no té excessius problemes a classe i s'adapta al nivell mitjà del grup, és molt possible que mai ningú es preocupi de saber si té altes capacitats intel·lectuals. De fet, la incidència de la superdotació és mou entre un 2% i un 5% de la població escolaritzada i, si s'amplia a les altes capacitats intel·lectuals, el percentatge pot arribar a una forquilla d'entre un 5 i un 10%. Amb tot, dels 20.000 a 50.000 nens i nenes superdotats que hi pot haver a Catalunya (més de 300.000 a tot l'Estat espanyol), només n'hi ha diagnosticats un 0,6%. «Quin país es pot permetre el luxe de deixar perdre tot aquest potencial?», es pregunta Deu.

A l'escola la detecció de nens i nenes amb altes capacitats encara passa més desapercebuda. D'una banda, pel mal comportament que aquests mostren si se senten desmotivats. «Els mestres només et diuen que el nen no està atent, que no fa els deures, que es porta malament...» De l'altra, perquè des del punt de vista acadèmic no sempre fan el que s'esperaria d'un alumne amb altes capacitats. «La majoria dels superdotats no troben important ni la presentació ni una lletra ben feta. Per això molts mestres comenten: 'M'estàs dient que és molt intel·ligent i mira com presenta els treballs!' I és veritat», comenta Tarragó.

Molts docents tampoc poden entendre que algú superdotat no tingui un alt rendiment escolar

«Els mestres s'enfadaven»

El nen de la pàgina del costat es diu Berenguer Parras. Té 10 anys acabats de fer, però s'expressa amb l'aplom d'un adult. Fins que no es va escolaritzar al centre sefardita de Sant Cugat del Vallès on estudiava actualment –del qual està la mar de content–, el seu pas per les quatre escoles prèvies es podria resumir com un cúmul de problemes. «En la majoria dels col·legis no em tractaven bé. Els mestres s'enfadaven perquè els discutia algunes coses i em castigaven.» Un exemple. «Com que jo no crec en Déu i era una mica bèstia, quan feia segon a l'escola Cormar de Barcelona, un dia li vaig dir a una monja que de Déu, res, que tot venia del Big Bang, i lògicament em va treure de classe.» En Berenguer fa temps que té clara la qüestió teològica. «Quan tenia tres anys es va passar deu dies explicant-me per què estava convençutíssim que Déu no existeix», explica la seva mare, Maria Dolors Rius.

En Berenguer és superdotat. Es defineix a si mateix, amb una gran sinceritat, com un nen «una mica gandul i vanitos, a qui li agrada ser el centre d'atenció». «Diu que sóc divertit.» Des dels cinc anys fa programació per a ordinador, pàgines web, formació en línia, etcètera. «Una assignatura que m'agrada molt és investigació, però als ordinadors. També m'agraden molt els robots i les coses de radiocontrol, i m'encanta la música.»

Diu que mai ha sabut què li agradaria ser de gran, però reconeix que li faria molta il·lusió anar a la Universitat d'Iowa (EUA), on ja li han fet una oferta per estudiar-hi ara, amb les despeses pagades. Un altre cervell que emigrarà?

Berenguer Parras,
jugant a casa seva. A
primer cop d'ull, algú
diria que és
superdotat? Els
estereotips que
circulen sobre
aquests nens només
són això, estereotips.
/ GABRIEL MASSANA

ni tregui un deu en tot. De fet, un 70% dels alumnes superdotats tenen un baix rendiment escolar i entre un 35% i un 50%, fracàs escolar. «Els recursos intel·lectuals que utilitzen aquests nens i nenes són sobretot el raonament lògic, el de la creativitat i el de la gestió de la memòria. Per tant, no necessàriament han de tenir alguna cosa a veure amb el que se'ls demana a l'escola», subratlla Àngel Guirado, doctor en psicologia i sotsdirector de la UNED a Girona.

Tampoc és el mateix un superdotat que un talent acadèmic (un tipus de talent complex). «El talent acadèmic és el que en principi no ha de tenir problemes a l'escola, ja que les seves potencialitats estan sobretot en l'àrea verbal, lògica i de memòria, que és el que avui es potencia a les nostres aules», a més a més del recurs matemàtic, tal com apunta Milagros Valera, pedagoga i logopeda.

Diversitat, diuen?

L'escola catalana presumeix de ser inclusiva, d'atendre la diversitat, però ara per ara no tota s'hi troba ben representada. Tot i que la llei orgànica d'educació (LOE, 2006) deixa clar que les

administracions educatives han d'adoptar plans d'actuació per a l'alumnat amb altes capacitats intel·lectuals, les famílies creuen que, en el seu cas, l'administració les ignora. «A nosaltres ningú ens ajuda. Pensen que, com que els nostres fills rai, ja se'n surten sols, no fa falta dedicar-los cap atenció. També formen part de la diversitat de què tant s'omplen la boca», comenta Riu.

L'opinió general d'aquest col·lectiu de famílies és compartida per Guirado, autor de la tesi doctoral *La superdotació als centres d'educació infantil i primària dels serveis territorials d'Educació de Girona* (UdG, 2008): «El nostre model d'escola comprensiva ha

prestat i presta molta atenció als alumnes que presenten dificultats escolars per discapacitat o per raó d'origen estranger, i molt poca a aquests altres, que passen més desapercebuts.»

Un exemple més que il·lustra el que diem és el de la Marta. A part de l'Àlex (8 anys, superdotat) i en Max (1 any, podria ser-ho), també és mare d'en Pol. És el germà mitjà i als dos anys i mig li van diagnosticar síndrome de Williams. «Tot i que hi hauria molt a dir del tema d'en Pol, des de l'escola i des de l'equip d'assessorament i orientació psicopedagògica (EAP) em sento molt més ajudada per ell que per l'Àlex, que en aquest moment em preocupa força més. Per a en Pol el protocol està molt més es-

ha molta feina a fer, encara. Falten cabassos d'informació i formació per als professionals que han de tractar amb aquest tipus de nens i nenes. Guirado (aguirado@xtec.cat) dirigirà a Girona, a partir d'aquest febrer, un observatori sobre la matèria en un centre associat de la UNED. Es dedicarà a la recerca i publicació de material; obert a tothom (professionals i famílies). Perquè les solucions ni cauen del cel ni, segons Guirado, consisteixen precisament a crear centres especials per a aquesta mainada. «No sóc partidari de fer una segregació d'aquest alumnat. La superdotació o les altes capacitats són una condició per la qual un alumne no s'ha de veure privat de l'afectivitat, la relació social i

la normalitat de què gaudeixen tots els altres nens i nenes de la seva edat.»

Tornem a l'escola, doncs. Què es pot fer per ajudar a explotar el potencial d'aquests alumnes excepcionals? Sobre el paper, s'hi pot intervenir per tres vies: l'agrupament (ajuntar alumnes de característiques semblants i donar resposta a les seves necessitats), l'enriquiment (treballar per projectes, fer una ampliació dels objectius que es treballen a classe, etcè-

tera) i l'acceleració. Aquesta última proposta, defensada a l'*Informe nacional Templeton sobre acceleración*, es basa en la reducció d'un curs per cada etapa d'ensenyament (primària i secundària). «És la solució més fàcil i barata, la que en principi se'ns ofereix —comenta Rius—, però es podrien fer moltes altres coses. No és qüestió de diners sinó de tenir-ne ganes.»

El sistema escolar actual no convenç moltes famílies amb fills d'altres capacitats. Després de matricular-los en diverses escoles, ja hi ha qui ha pres solucions dràstiques. Una, que ha portat a la pràctica Jordi Garriga, és el *homeschool* (escola a casa).

«Pensava que era el 'tonto'»

Als 4 anys a en Joan li van diagnosticar un coeficient intel·lectual de 148. Ara que té 11 anys i fa sisè de primària, el té de 136. Ha anat a quatre psicòlegs i dues escoles. «Jo pensava que era el *tonto* de la classe, perquè hi havia coses que no m'interessaven gens i m'avorrien. Quan era més petit em portava més malament que els altres nens», explica ara en Joan (a la dreta).

Per a ell ser superdotat té aspectes positius i altres de negatius: «Si ho dius, a vegades n'hi ha que es burlen de tu. Els meus companys d'abans ho feien, no em creien. El millor és que tens més facilitat per fer les coses.» Li agraden les matemàtiques i l'educació física, construir amb peces i dibuixar. El que no porta gaire bé és fer treballs en grup: «Ells a vegades tenen les seves idees i diuen que la meua és una *tonteria*. Ells ho treuen tot d'internet.»

Eva Lerma, la mare, explica que els informes escolars del seu fill sempre eren pessims. «Ens deien que era hiperactiu i que no havíem de permetre-li llegir tants llibres de ciència-ficció, que vivia en un món imaginari.» Des de petit llegia molt. I de tot. «Un dia em va demanar el manual de conduir. Es va aprendre de memòria tots els senyals de trànsit i quan anàvem per la carretera els anava dient.»

El mal comportament d'en Joan mai va fer pensar que tingués altes capacitats intel·lectuals. Per això l'Eva llança un missatge als pares que es puguin trobar en una situació similar: «Que no es quedin només amb el diagnòstic dels mestres, que a vegades ells tampoc saben què li passa al teu fill. Que no parin fins que ho aclareixin.»

Hi ha molts talents: matemàtic, lògic, creatiu...

structurat. Amb la seva discapacitat provoca pena, solidaritat... L'Àlex, no; més aviat rebuig.»

Elitistes, sectaris, els pares del petit geni... Les famílies que tenen fills amb altes capacitats intel·lectuals s'han d'escoltar tota mena de qualificatius que no s'ajusten a la realitat. «Em molesta que quan parlo de la superdotació del meu fill es pensin que estic lluitant perquè sigui un Einstein», diu Deu. I, resumint la prioritat de moltes famílies, Rius hi afegeix: «Jo firmo perquè el meu fill sigui taxista però feliç.»

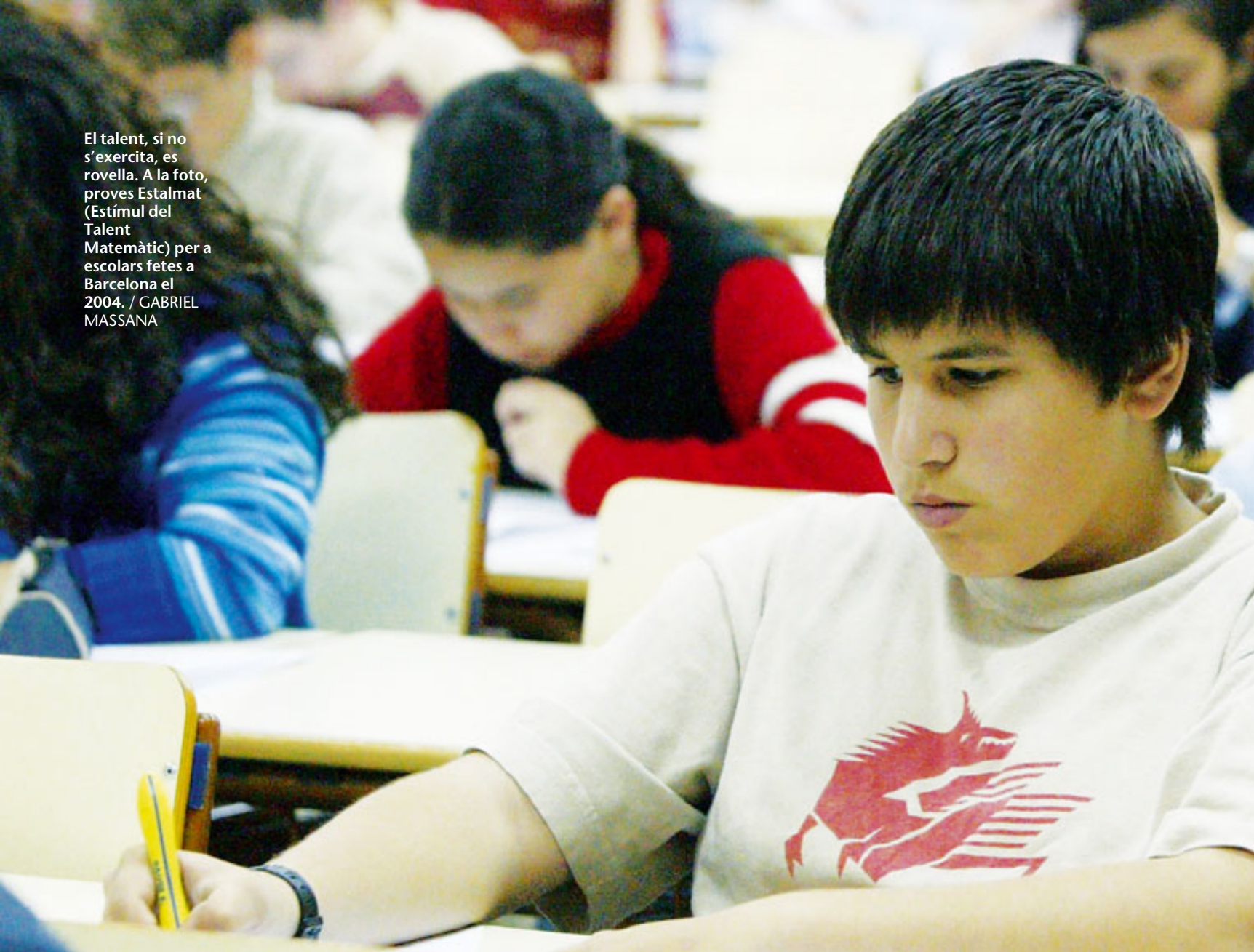
Es busquen solucions

Mestres, pedagogs, psicòlegs, psicopedagogs, psiquiatres... Hi

A en Joan li
agraden molt els jocs
de construcció amb
peces. «S'hi pot estar
hores i hores, i fins
que no ha muntat
l'última no se'n va a
dormir», diu la seva
mare. / JUANMA
RAMOS

El talent, si no s'exercita, es rovella. A la foto, proves Estalmat (Estímul del Talent Matemàtic) per a escolars fetes a Barcelona el 2004. / GABRIEL MASSANA

Una connexió neuronal rica

«Mai ens ho havíem plantejat, però no vam tenir cap més sortida que aquesta, i entre que em posin una multa o se'm mori el fill, prefereixo la multa.» Dur el nen a l'escola cada dia era un drama —«No volia caminar, tot eren crits i autodestrucció», diu Garriga—. Ara, la seva dona es queda a casa i diàriament fa unes hores de classe als seus dos fills, en Jordi (apassionat per les matemàtiques, els còmics i, últimament, la geografia) i l'Edda. «El meu fill ha fet un canvi espectacular. Ha guanyat en seguretat i autoestima, i en un parell d'hores a casa avança molt més que en sis a l'escola.»

Tothom mira de sortir-se'n com pot, mentre l'administra-

En els primers anys de vida, i fins als 12 o 13, els nens i nenes superdotats desenvolupen un major engruiximent del còrtex. Això els permet desenvolupar una xarxa de circuits neuronals de pensament d'alt nivell. A partir d'aquella edat es produeix una ràpida reducció cortical, la qual cosa fa que el seu cervell sigui més flexible que el dels altres nens, els quals arriben al seu major gruix cortical als 6 anys. Així ho constata un estudi nord-americà publicat a *Nature* (2006). En tenir més neurotransmissors i de més qualitat, la velocitat de transmissió de la informació (cognitiva o no) en els superdotats es desenvolupa considerablement.

ció fa l'orni. «Catalunya és l'única comunitat de tot l'Estat espanyol que actualment no està fent res per aquests nens i nenes», s'exclama Rius. Ara fa un any, el 14 de febrer de 2008, Fanjacc, que agrupa unes 200 famílies de l'Estat espanyol (majoritàriament catalanes), va comparèixer al Parlament de Catalunya per informar de la seva situació. «No va servir de res, no s'ha fet res—lamentava Rius—. Aleshores, què hem de fer? Agafar les maletes i marxar a una altra regió, com sabem que ja han fet algunes famílies d'aquí?» Les que no han marxat recorren, pagant-ho de la seva butxaca, és clar, a solucions provisionals com les estades d'estiu que fan

per a aquesta mainada al Centro para Jóvenes con Talento que hi ha a Pamplona (Navarra) i a les beques de la Fundación Promete de Logronyo (La Rioja). Aquesta fundació és l'única de l'Estat espanyol que dóna ajudes per al desenvolupament del talent, gràcies a l'impuls de la iniciativa privada d'algunes empreses de la zona. «Aquí hem anat a veure empresaris per obtenir beques, i el primer que et diuen és: 'I jo què n'obtindrè a canvi?'»

De 120 cap amunt

Una intel·ligència normal es mou en un coeficient intel·lectual (CI) d'entre 90 i 110. Un nen o nena que tingui un CI de 120 ja es considera que té altes capacitats. A par-

«La detecció no és fàcil»

Anna Ridao és la directora de l'EAP Baix Empordà. Segons ella, l'escola intenta posar en marxa tots els recursos educatius que té a l'abast, però des dels equips d'assessorament a vegades queden desbordats: «L'àmbit de treball de l'EAP és molt ampli, cada vegada tenim més diversitat d'alumnes, i la nostra experiència amb alumnes d'altres capacitats no és molt exhaustiva. La detecció d'aquests alumnes no és fàcil, sobretot si tenim en compte les diferents tipologies i l'especificitat de cadascuna.» Jesús Viñas, cap del servei de coordinació dels serveis educatius del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, del qual depenen els EAP, admet que aquests nens i nenes «han de

Tarragó, atenent un nen. / G.M.

tir de 130 es parla de superdotació, i més enllà de 160 hi hauria els «extremament superdotats». Històricament el CI era el principal, per no dir l'únic, barem per considerar algú superdotat. Avui es tenen en compte altres paràmetres i models, com el dels tres anells de Renzulli, basat en la intel·ligència, la creativitat i la perseverança. Segons la psicòloga Rosa Jové, experta en altes capacitats intel·lectuals i presidenta del Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya a Lleida, «la intel·ligència ha de ser alta; un cop això se sap, llavors es mira si aquell nen és molt creatiu (si té imaginació per fer coses que a l'altra gent no se li acudiria) i si és capaç de dedicar molta estona a

una activitat que li agradi».

Ser superdotat no vol dir només ser intel·ligent. També significa desenvolupar tota una personalitat. «En la seva vida tot està magnificat: els sentiments, les emocions, el sentit de justícia, d'amistat, d'odi, de solidaritat...», explica Rius. Sensibles, observadors, oberts i empàtics, des d'edats molt primerenques es preocupen per qüestions abstractes. Pedants? Jové diu que pocs ho són. La pedanteria només s'usa com a mecanisme de defensa després de sentir-se molt ridiculitzats pels companys. Una situació que altres eviten activant tota una altra estratègia, la de passar desapercbut. Amb diferència, són les ne-

nes qui, per por de sentir-se marginades i excloses del grup, se n'amaguen més. Ara bé, com diu Valera, «a vegades som els adults qui no fem viure amb naturalitat aquestes situacions als nens».

En un 98% dels casos l'alta capacitat intel·lectual apareix perquè hi ha un component genètic. En el 2% restant són ells els primers d'encetar l'herència. Els antecedents no sempre es troben a la generació precedent (els pares), sinó que se'n pot saltar alguna. Tampoc és estrany que es donin casos entre germans. I una pista per saber d'on podria venir: segons diuen les famílies, dels dos progenitors n'hi ha un que sol connectar intel·lectualment millor amb aquests fills.

ser tractats com alumnes amb necessitats educatives específiques» i que l'EAP pot assessorar, però l'última paraula sobre la millor mesura que es pot prendre amb aquest alumnat actualment és del centre i no d'Educació.

Rosa Maria Vela, membre del grup de treball d'altres capacitats del Departament d'Educació català, reconeix que dins la pràctica docent diària és un tema per solucionar. «Comparteixo la idea que els pares d'alumnes amb altes capacitats moltes vegades es troben... jo no diria desatesos, però sí poc compresos, dins el nostre sistema educatiu.»